

IRENE COMINS MINGOL I SALVADOR CABEDO MANUEL
Universitat Jaume I, Castelló de la Plana

Vicent Martínez Guzmán *In Memoriam*

EL PASSAT 23 D'AGOST DE 2018 va morir Vicent Martínez Guzmán, filòsof compromès, autor prolífic i gran persona. Vicent, nascut a la Vall d'Uixó l'any 1949, ens deixa un important i ampli llegat acadèmic, d'investigació i de política universitària. Persona estimada, al llarg de la seua vida va ser reconegut i apreciat tant a l'àmbit social del seu poble —on va ser honorat el 1997 amb la insígnia d'or de l'ajuntament i nomenat el 2001 fill predilecte—, com a l'àmbit acadèmic-universitari, quan el 1990 va ser elegit membre de l'equip que havia de configurar la futura universitat a Castelló i fou nomenat posteriorment vicerector de la jove Universitat Jaume I.

El professor Martínez Guzmán es va llicenciar en Filosofia i Lletres per la Universitat de València en 1974. De 1977 a 1986 va ser professor de filosofia d'institut, especialment en l'institut del seu poble, convertint-se en un mestre distingit pel seu compromís amb la innovació educativa i la didàctica de la filosofia.

Vicent va participar de manera significativa en la creació i en el funcionament d'un grup de docents i investigadors en filosofia del nostre entorn geogràfic i cultural, que es reunia periòdicament per a compartir idees i projectes relacionats amb la seua professió docent. Aquest grup es convertiria després en la Societat de Filosofia del País Valencià. Vicent fou elegit vicepresident del grup i va impulsar l'edició de la revista *Quaderns de filosofia i ciència*. Una important part de la seua reflexió al voltant de la funció de la filosofia i la seua dimensió pràctica la va exposar en els escrits "Gnoseologia i didàctica de la filosofia" i en "Reptes per a una didàctica de la ètica i de la filosofia", publicats en *Quaderns de filosofia i ciència* (1983) i (1991).

Durant aquests anys de professió docent, Vicent no va abandonar els estudis i la carrera acadèmica. Sota la supervisió del professor Fernando Montero Moliner va desenvolupar la seua investigació doctoral en filosofia del llenguatge i fenomenologia, per a doctorar-se en filosofia el 1985 amb una

tesi dedicada a la fenomenologia lingüística de J. L. Austin. Un resum de la investigació va ser publicada en *Recerca: Revista de Pensament i Anàlisi* (1990) amb el títol “Fenomenologia lingüístico-comunicativa, món i experiència en J. L. Austin”.

A partir de la defensa de la tesis doctoral Vicent va decidir concursar a una plaça d'associat en Filosofia que es va convocar al Col·legi Universitari de Castelló (CUC), que va ocupar sense problemes, compatibilitzant la seua docència a l'institut de la Vall d'Uixó amb la docència universitària. Posteriorment va opositar a la plaça de titular d'universitat, deixant la docència a l'institut i incorporant-se al claustre de professors del CUC i, conseqüentment, formant part del departament de Filosofia i Sociologia de la Universitat Jaume I. D'aquesta època és l'escrit “La fenomenologia lingüística de Fernando Montero”, publicat en *Investigaciones fenomenológicas: Anuario de la Sociedad Española de Fenomenología* (1998). El professor Martínez Guzmán era membre molt actiu de la prestigiosa Sociedad Española de Fenomenología.

El 12 de juny de 1985 el govern espanyol va signar l'Acta d'Adhesió a la Comunitat Europea (en l'actualitat Unió Europea). Eren, sens dubte, temps d'especial interès polític i acadèmic per la realitat social i cultural d'Europa. El professor Martínez Guzmán va considerar que era convenient aprofundir en el concepte i realitat d'Europa. La seua reflexió al voltant d'Europa com a realitat social i cultural, però especialment com a referència filosòfica, va ser molt interessant i la va explicar per escrit en l'article “Recuperación transcendental de la racionalidad europea”, publicat en *Investigaciones fenomenológicas: Anuario de la Sociedad Española de Fenomenología*.

Durant els anys 1989-91 va dedicar temps i molta il·lusió a la configuració i funcionament de la futura Universitat Jaume I. La seua activitat com a vicerector de professorat de la recent creada universitat va ser altament significativa i ben valorada.

Treballador incansable, emprenedor i compromès, al llarg de la dècada dels 1990, Vicent va realitzar treballs d'investigació a la Universitat de Frankfurt (1992), la Universitat de Berkeley (1993-1994) i la *European Peace University* a Stadtschlaining, (1994-1999). Aquestes estades li van permetre aprofundir en el treball de Karl-Otto Apel i la proposta de poder comunicatiu de Jürgen Habermas, així com en la teoria dels actes de parla de J. R. Searle i el concepte de performativitat.

Prompte començaria a posar en diàleg les seues investigacions filosòfiques amb els debats produïts en programes nacionals i internacionals de recerca sobre la pau. I és que per a Vicent la filosofia ens ha d'ajudar a prendre consciència del sofriment dels éssers humans i de la natura, a desenvolupar el compromís pràctic per la reducció d'aquest sofriment i a reconstruir formes al-

ternatives de relacionar-nos entre els ésser humans i amb la natura. Serà aquest compromís el que el va portar a desenvolupar una *filosofia per a la pau*, que més endavant esdevingué *filosofia per fer les paus*.

En aquest marc va organitzar en 1994 i 1995 les primeres i segones *Jornades de Filosofia per a la Pau*, jornades emblemàtiques, antecedents directes del curs “Filosofia per la Pau” que va dictar a nivell universitari, el primer d’aquest tipus a Espanya. Aquestes activitats el van encoratjar a establir en 1996 el Màster Internacional en Estudis de Pau i Desenvolupament (actualment Màster Universitari en Estudis Internacionals en Pau, Conflictes i Desenvolupament) i, poc després, un Doctorat Interuniversitari en Pau, Conflictes i Democràcia (ara Doctorat en Estudis Internacionals en Pau, Conflictes i Desenvolupament) a la Universitat Jaume I. L’any 1999 la tasca constant de construcció i difusió de cultures per a fer les paus d’aquests programes els va fer mereixedors del reconeixement de la Càtedra UNESCO de Filosofia per a la Pau.

Van ser anys de treball intens, il·lusionant i capdavanter, en què Vicent es va comprometre a convertir el Màster i el Doctorat de la Pau de la Universitat Jaume I en referents acadèmics internacionals. També s’involucraria des d’aleshores en diferents programes sobre Estudis de Pau a Espanya (a Madrid, Saragossa, Santiago de Compostel·la, Gernika, Granada o Barcelona, entre d’altres) i participaria activament en la fundació, en 1997, de l’Associació Espanyola d’Investigació per a la Pau (AIPAZ). Fonamental va ser també la implicació de Vicent en la promoció de programes d’estudis de pau a diferents universitats d’arreu del món, a Brasil, Mèxic, EUA, Nicaragua, Japó o Àustria, molts encapçalats per alguns del seus doctorands més brillants. I és que Vicent va dirigir un total de vint-i-quatre tesis doctorals, d’acadèmics nacionals i internacionals, alguns dels quals ocupen actualment llocs docents en institucions d’importància.

Autor prolífic, va publicar sobre Didàctica de la Filosofia, Filosofia del Llenguatge, Fenomenologia i Filosofia per a la Pau. Ens deixa més de cent seixanta publicacions entre llibres monogràfics, llibres editats, articles i capítols de llibre. Textos que seguiran enriquint la filosofia, testimonis perennes del seu pensament despert i compromès amb el seu temps.

Després de jubilar-se el 2009, Vicent va continuar la seua activitat intel·lectual i de compromís per la pau com a director honorífic de la Càtedra UNESCO de Filosofia per a la Pau de la Universitat Jaume I de Castelló i, des del 2016, també com a vicepresident de l’Institut Català Internacional d’Investigació per a la Pau (ICIP) a Barcelona. A més va continuar col·laborant amb diferents instituts universitaris de què era membre, com l’Institut Interuniversitari de Desenvolupament Social i Pau (IUDESP) de la Universitat Jaume I i la Universitat d’Alacant, el Instituto de Paz y Conflictos (IPAZ) de la Univer-

sitat de Granada, i el Instituto de Derechos Humanos, Democracia y Cultura de Paz y NoViolencia (DEMOSPAZ) de la Universitat Autònoma de Madrid. Molt important en els darrers anys havia estat també el seu compromís amb l'Associació Espanyola d'Investigació per a la Pau (AIPAZ), on era membre actiu de la Junta Directiva.

Vicent ha estat una fèrtil llavor de pau, capaç de deixar tota una constel·lació de deixebles arreu del món, que inspirats pel seu llegat continuen treballant per a la pau. Més de 1.000 alumnes de més de quaranta països s'han format al màster i doctorat en estudis de pau de la Universitat Jaume I. I la Càtedra UNESCO de Filosofia per la Pau, dirigida actualment per la seua deixeblla Sonia París Albert, és un programa interdisciplinari líder que promou, juntament amb l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Social i Pau de la Universitat Jaume I, un sistema integrat de recerca, formació i sensibilització en l'àmbit de la pau.

El projecte filosòfic que Vicent va desenvolupar, la *filosofia per a la pau*, és tot un corpus de fonamentació filosòfica dels estudis per a la pau, tot un llegat per als investigadors i investigadores que arreu del món continuen la seua labor. Una filosofia que ha creat escola, i que Vicent definia breument com “la reconstrucció normativa de les competències humanes per fer les paus”. Un projecte filosòfic que va desenvolupar en tres àmbits principals d'investigació: antropològic, epistemològic i normatiu.

Antropològic. En primer lloc, la reflexió filosòfica sobre la pau requereix d'un punt de partida fonamental que és el concepte d'ésser humà, concepte que caldrà dilucidar desafiant, de vegades, alguns pressupòsits tradicionals. Les lectures d'Edmund Husserl i la filosofia analítica van influir profundament en la seua concepció de l'ésser humà en termes d'intersubjectivitat, reciprocitat i diàleg. La proposta de Vicent és que els éssers humans tenim competències per organitzar les nostres relacions de moltes maneres, amb la guerra, la violència, la marginació i l'exclusió, però també tenim competències per organitzar les nostres relacions de formes pacífiques, amb tendresa, justícia i solidaritat. D'ací la famosa frase de Vicent “els pacifistes som els realistes”, ja que reconeixem la complexitat de les possibilitats humanes. Els que, considerant-se a ells mateixos realistes, qualifiquen d'idealistes als pacifistes no prenen en consideració les relacions humanes en tota la seua complexitat i contribueixen a perpetuar les situacions de dominació, exclusió i marginació.

Epistemològic. En segon lloc, les reflexions filosòfiques sobre la científicitat dels estudis per a la pau van portar a Vicent a qüestionar la mateixa noció de ciència, hereua del nostre context occidental, i a proposar el que va denominar “gir epistemològic”. Aquest “gir epistemològic” que critica la racionalitat positivista es va veure influït pel treball de Husserl sobre la crisi de les ciències

europées. La idea de la “crisi” i el “fracàs” d’Europa ha estat una metàfora recurrent en la investigació de Vicent, que considerava necessari reconstruir el paper de la ciència en general i de les ciències humanes i socials en particular. Per a Vicent indagar les formes alternatives de relacionar-nos és una tasca tan important que no hi ha ni cap cultura ni cap disciplina propietària de la patent de la solució. Caldrà buscar el concert interdisciplinari i intercultural de totes les disciplines, de totes les cultures. Per això la *filosofia per a la pau* es va convertir prompte en *filosofia per fer les paus*, des del compromís amb la diversitat i el reconeixement dels coneixements subjugats d’altres cultures i, també, de les dones. Vicent va donar un protagonisme fonamental, en aquest sentit, als estudis postcoloniais i als estudis de gènere. El feminisme, les noves masculinitats o les contribucions de l’ètica de la cura han estat temes centrals en els últims treballs de Vicent. I és que Vicent va ser capaç de posar en diàleg el treball d’investigadores per a la pau feministes com Elise Boulding, Beta Reardon i Birgit Brock-Utne, amb els debats capdavanters en teoria moral de Carol Gilligan, Sheila Benhabib, Nancy Fraser i Judith Butler.

Normatiu. Finalment, Vicent va situar aquesta antropologia filosòfica i aquesta nova manera d’entendre l’estatut epistemològic dels estudis per a la pau, en una nova forma d’entendre les relacions humanes i la política que Vicent resumeix amb l’expressió “localisme cosmopolita”. Així, dirà Vicent, cal que desenvolupem les “competències i capacitats de tenir cura de l’altre amb tendresa i afecte en l’àmbit interpersonal i crear institucions governamentals justes en diferents contextos institucionals”. En aquest sentit la *filosofia per fer les paus* es pot considerar una reactualització del llegat kantianista sensible als matisos crítics que la perspectiva de gènere i els sabers del Sud pogueren introduir. Com no podia ser d’altra manera l’herència kantiana és palesa en tota la filosofia de Vicent. Ja quan en 1997 va editar el llibre *Kant: La paz perpetua, doscientos años después*, va escriure un capítol brillant respecte al llegat de les tesis kantianes titulat “Reconstruir la paz doscientos años después. Una Filosofía Transkantiana para la Paz”.

Aquests i més principis del projecte filosòfic de la *Filosofia per a la Pau* es poden consultar a les seues publicacions amb més detall. Entre les obres més rellevants al respecte trobem els llibres de referència *Filosofia para hacer las paces* (Barcelona: Icaria, 2001; 2a ed., 2009), *Podemos hacer las paces* (Bilbao: Desclée de Brower, 2005) i *El papel de la sociedad civil en la construcción de la paz* (Barcelona, Icaria, 2009). Vicent Martínez va publicar també nombrosos articles i capítols de llibre; entre els darrers es troba “Martin Luther King: les dificultats d’estimar els enemics”, en Martin Luther King, *El crit de la consciència* (Barcelona, Angle Editorial i Institut Català Internacional de la Pau, 2016).

El seu treball intens en favor de la filosofia per a la pau i el seu compromís amb l'entorn sociocultural el van fer mereixedor de diferents reconeixements al llarg de la seua vida. Així, en 1997 Vicent Martínez va rebre la insígnia d'or de l'Ajuntament de la Vall d'Uixó per la seua dedicació a promoure els Estudis per a la Pau en tot el món i el 2001 va ser nomenat fill predilecte de la Vall d'Uixó. L'any 2009 va ser guardonat, per la seua trajectòria, amb el Premi de la Pau *Memorial Joan XXIII* que concedeix l'Institut Víctor Seix de Polemologia i la Universitat Internacional de la Pau de Catalunya. L'any 2011 va rebre el Premi Internacional de la pau Ciutat de Castelló. Un dels darrers premis que li van atorgar va ser el desembre de 2017, quan va rebre a Madrid el "Reconocimiento Francisco A. Muñoz Muñoz" a la seua trajectòria acadèmica en favor de la construcció de la pau.

Vicent Martínez Guzmán, fundador del Màster i Doctorat en Estudis Internacionals de Pau, Conflictes i Desenvolupament, de la Càtedra UNESCO de Filosofia per a la Pau, i impulsor de l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Social i Pau de la Universitat Jaume I (UJI), ha convertit aquesta universitat en un referent internacional en estudis de pau. El seu treball docent i d'investigació ens seguirà inspirant i recordant que si volem podem fer les paus. Com molt bé deia Vicent: "Nosaltres els pacifistes som els realistes. No tenim excusa, tenim responsabilitat".